

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КІРОВОГРАДСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Випуск 30

Серія:

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

(мовознавство)

Кіровоград – 2000

<i>Ігор Браїлко. ЛЕКСИЧНІ ОКАЗИОНАЛІЗМИ ЯК ОБ'ЄКТ ВИВЧЕННЯ СУЧАСНОЇ ЛІНГВІСТИКИ</i>	248
<i>Алла Волошина. СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА СЛІВ-РЕАЛІЙ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ</i>	256
<i>Еріка Есенова. ОСОБЛИВОСТІ ФОНЕТИКО-ГРАФІЧНОЇ ПЕРЕДАЧІ ДЕЯКИХ АНГЛІЙСЬКИХ ДИФТОНГІВ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ</i>	264
<i>Олександр Іліаді. ЕТИМОЛОГІЧНІ ГНІЗДА КОРЕНІВ *VEGN-, *VEGR- У ПРАСЛОВ'ЯНСЬКІЙ МОВІ</i>	269
<i>Леся Кіндеї. ОСОБЛИВОСТІ КВАНТИТАТИВНОЇ СЕМАНТИКИ ПРЕФІКСА ВИ- У ПОХІДНИХ ДІЄСЛОВАХ</i>	279
<i>Вікторія Кочубей. ФОНЕТИЧНА ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ У МОВЛЕННІ БІЛІНГВІВ</i>	286
<i>Галина Палиця. УЗУВАЛЬНІСТЬ ТА ОКАЗИОНАЛЬНІСТЬ АСИМЕТРІЇ ПЛАНУ ВИРАЖЕННЯ І ПЛАНУ ЗМІСТУ</i>	298
<i>Інна Перцова. ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ЕКСПРЕСИВНОЇ КОНОТАЦІЇ У СЕМАНТИЧНІЙ СТРУКТУРІ СЛОВА В ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ Й. БРОДСЬКОГО</i>	303
<i>Лариса Тараненко. РОЛЬ ПРОСОДИЧНИХ ЗАСОБІВ ЗВ'ЯЗНОСТІ АНГЛІЙСЬКОЇ ПРОЗОВОЇ БАЙКИ</i>	309
<i>Світлана Харченко. КОМУНІКАТИВНА СТРУКТУРА РЕЧЕНЬ СПОНУКАЛЬНОЇ МОДАЛЬНОСТІ В СВІТЛІ ТЕОРІЇ АКТУАЛЬНОГО ЧЛЕНУВАННЯ РЕЧЕННЯ</i>	318
<i>Костянтин Широков. КЕРУВАННЯ ДІЄСЛІВ ДІЇ В СУЧАСНІЙ ТУРЕЦЬКІЙ МОВІ</i>	325
<i>Ганна Штомпель. КОНТРАСТИВНИЙ АНАЛІЗ ДІЄСЛІВ ІЗ СЕМАНТИКОЮ «ЗНАННЯ» В УКРАЇНСЬКІЙ, РОСІЙСЬКІЙ, АНГЛІЙСЬКІЙ ТА НІМЕЦЬКІЙ МОВАХ</i>	333

ОСОБЛИВОСТІ ФОНЕТИКО-ГРАФІЧНОЇ ПЕРЕДАЧІ ДЕЯКИХ АНГЛІЙСЬКИХ ДИФТОНГІВ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (НА МАТЕРІАЛІ СЛІВ АНГЛІЙСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ)

Еріка Есенова (Ужгород)

Англійські дифтонги по-різному передаються українськими графемами. Проведений лінгвістичний аналіз кількох англійських дифтонгів та їх фонетико-графічних відповідників в українській мові дозволив зробити рекомендації, як передавати англійські дифтонги українською графікою.

The English diphthongs have different variants while being transformed into Ukrainian graphemes. Comparative phonological analysis of some English diphthongs and their possible Ukrainian substitutes is undertaken. Recommendations are given as to the Ukrainian graphical presentation of some English diphthongs.

Запозичення слів з однієї мови в іншу – це неминучий наслідок усного та письмового спілкування представників різних народів. Іншомовні слова у чужому мовному середовищі змінюються, їхня вимова та написання перебудовуються, наближаючись до фонетики та графіки мови-одержувача. Це явище пояснюється тим, що фонетичні та графічні системи двох мов, що контактують у процесі запозичення, характеризуються індивідуальністю, що притаманна тільки цим двом мовам.

Суть фонетичної асиміляції полягає у тому, що запозичення змінюють свій фонетичний вигляд у відповідності з нормами вимови мови-реципієнта (мови-одержувача). При цьому відбувається “звукове та акцентне уподібнення запозичень словам мови-реципієнта” [Комлев 1973:32]. З фонетичною адаптацією (асиміляцією) слова нерозривно пов’язана його графічна та орфографічна адаптація. Перша полягає у “передачі графічного вигляду слова за допомогою графічних засобів мови-реципієнта” [Гринев 1982:119]. Суттю другої є пристосування запозичень до орфографічних норм мови-реципієнта.

Передача англійських дифтонгів графічними засобами української мови викликає певні труднощі. Це насамперед зумовлено тим, що у системі українського вокалізму дифтонгів як самостійних фонем немає. Щоб знайти фонологічне виправдання для того чи іншого способу

передачі англійського дифтонга засобами української графічної системи, потрібно провести фонетичний аналіз складових елементів дифтонга та зіставити його з аналізом українських голосних.

Передача першого елемента англійських дифтонгів не викликає серйозних труднощів. Крім того, вона знаходить певне фонологічне виправдання, оскільки перша складова дифтонга має ряд спільних рис з однією з українських голосних фонем. Складнощі, як правило, пов'язані з передачею другого елемента дифтонга. Саме тому зручніше класифікувати англійські дифтонги за другим елементом. У першу групу входять дифтонги з другим елементом [i]: [ei], [ai], [ɔi]; у другу групу – дифтонги з другим елементом [u]: [au], [əu]; до третьої групи належать дифтонги з другим елементом [ə]: [iə], [eə], [uə].

Дифтонги першої групи здебільшого передаються двома способами:

а) передача другого елемента українською літерою Й, що позначає тут нескладове [i]:

file [fai] – файл,

pager ['peidʒə] – пейджер,

broiler ['brɔi lə] – бройлер;

б) передача усього дифтонга однією літерою:

stator [steitə] – статор,

drain [drein] – дрена,

calculator ['kæ l kjuleitə] – калькулятор.

Для передачі дифтонгів другої групи використовують в основному теж два способи:

а) передачу другого елемента дифтонга українською літерою У; це призводить до того, що кожний елемент дифтонга передається окремо, тому в українській передачі утворюється зайвий склад, а це, у свою чергу, порушує односкладовість англійського дифтонга:

scout [skaut] – скаут,

promoter [prə'moutə] – промоутер,

show [ʃəu] – шоу,

out [aut] – аут;

б) передачу дифтонга лише однією літерою, яка відображає перший елемент дифтонга, а другий елемент при цьому ігнорується:

donor [ˈdəʊnə] – донор,
motel [məʊˈteɪl] – мотель,
poster [ˈpəʊstə] – постер.

Передача дифтонгів третьої групи ускладнюється тим, що у системі голосних фонем української мови немає звука, подібного до англійського [ə], який є другим елементом дифтонгів цієї групи. Тому другий елемент передається транслітерацією R, яка входить у графічне зображення дифтонгів третьої групи:

peer [piə] – пер,
air-lift [ˈeəˌlɪft] – ерліфт,
shop-tour [ˈʃɒptʊə] – шоп-тур.

Другий елемент дифтонгів цієї групи можна було б передати за допомогою українських літер А та Е. До певної міри така передача була б фонологічно виправданою, але у цьому випадку наголос падав би на другий голосний, що призвело б до спотворення англійського слова. Тому використовувати другий голосний для передачі дифтонгів цієї групи недоцільно.

У даній статті розглянемо докладніше особливості передачі дифтонгів першої групи. Англійська фонема [ei] складається з двох елементів. Перший елемент, так зване ядро дифтонга, за своєю артикуляцією дуже нагадує монофтонг [e], однак є більш відкритим. Другий елемент дифтонга нагадує монофтонг [i], але є значно ширшим від нього. За звучанням англійський звук [ei] нагадує українське сполучення [ей]. Дифтонг [ei] має різні варіанти графічного вираження в англійській мові, які, у свою чергу, мають близько двох десятків варіантів української передачі. Наведемо декілька прикладів:

a - a	stator [ˈsteɪtə] – статор,
a - e	ale [eɪl] – ель,
a - ей	game [geɪm] – гейм,
a – ай	blazer [ˈbleɪzə] – блайзер,
a – я	calculator [ˈkælkjuleɪtə] – калькулятор,
ai – е	drain [dreɪn] – дрена,
ai - ей	cocktail [ˈkɒkteɪl] – коктейль,

ai – яй	laims [k l eimz] – кляймси,
ea – е	beef-steak ['bi:fstek] – біфштекс,
ea – ей	break [breik] – брейк,
eigh – ей	bob-sleigh ['bɒbsleɪ] – боб-слей,
ay – ей	pray [sprei] – спреї.

Українською мовою, як видно з наведених прикладів, дифтонг [ei] передається різними способами, але серед них переважають українські літери А, Е та сполучення ЕЙ. Передачу даної фонемі через українську А можна вважати наслідком транслітерації, але така передача не знаходить фонологічного виправдання. Передача дифтонга через літеру Е знаходить часткове виправдання, оскільки його перший елемент близький до українського [e], але передача дифтонга однією літерою не відображає таку суттєву особливість англійської фонетичної системи як наявність у ній дифтонгів.

Найбільш фонологічно коректно вважаємо передачу дифтонга [ei] за допомогою сполучення ЕЙ, оскільки при такій передачі не ігнорується дифтонгічний характер англійської фонемі. Українське дифтонгічне сполучення ЕЙ складається зі складоутворюючого Е та нескладоутворюючого Й. Це цілком відповідає характеру англійського дифтонга, в якому складоутворюючим є перший елемент. До того ж, англійський звук [e] та український [e] є голосними переднього ряду. Отже, передача дифтонга [ei] повинна виглядати так:

a – ей	grader ['greɪdə] – грейдер,
ea – ей	break-dance ['breɪkdɑ:ns] – брейк-данс,
ai – ей	brainstorm ['breɪnstɔ:m] – брейншторм,
ay – ей	London clay ['lʌndnkleɪ] – Лондон-клей.

Перший елемент другого дифтонга цієї групи – [ai] є нелабіалізованим голосним переднього ряду низького підняття. Українська фонема [a], за допомогою якої можна було б передати першу частину цього дифтонга, належить до заднього ряду, однак обидві фонемі є голосними низького підняття. Другий елемент нагадує звук, близький до українського [i]. Велика кількість графічних виражень цього дифтонга призводить до того, що українською мовою він також передається різними способами. Зустрічаються також випадки

транслітерації або такі способи передачі, які не можна вважати фонологічно виправданими:

i - и	bridle ['braɪd l] – бридель,
y – і	hydro-beads ['haɪdrəbi:dz] – гіробіт,
i – ей	hidage ['haɪdɪʒ] – гейдедж,
y – яй	butterfly ['bʌtəflaɪ] – батерфляй.

Однак у більшості випадків дифтонг [aɪ] передається українською мовою сполученням літер АЙ. Цей спосіб передачі є фонологічно виправданим, оскільки ядро даного дифтонга є близьким до українського голосного [a], а другий елемент – до нескладового українського [i], який позначається літерою Й, тому сполучення АЙ не порушує односкладовості англійського дифтонга [aɪ]. Наведемо приклади правильної його передачі українською мовою:

i – ай	digest ['daɪzəst] – дайджест,
igh – ай	high-life ['haɪlaɪf] – гай-лайф,
y – ай	byte [baɪt] – байт,
ui – ай	guide-rope ['gaɪdrəʊp] – гайдроц,
ie – ай	die-hard ['daɪhɑ:d] – дайхардівець.

Останнім дифтонгом цієї групи є фонема [ɔɪ]. Перший елемент цього дифтонга є голосним заднього ряду низького підняття. Українська фонема [o] характеризується також належністю до заднього ряду, але є фонемою середнього підняття. Другий елемент дифтонга подібний до українського [i]. У переважній більшості випадків дифтонг [ɔɪ] передається українською мовою сполученням ОЙ. Перший елемент дифтонга та український голосний [o] мають спільні риси, хоча українська фонема є вужчою та має дифтонгоїдний характер. Саме цей спосіб передачі ми вважаємо фонологічно коректним і тому пропонуємо його для передачі дифтонга [ɔɪ] засобами української мови:

oi – ой	boiler ['bɔɪlə] – бойлер,
ou – ой	joy-stick ['dʒɔɪstɪk] – джойстик.

Таким чином, як показує аналіз способів передачі англійських дифтонгів, незважаючи на різницю в інвентарі фонем англійської та української мов, передача англійських дифтонгів засобами української

графіки можлива. Однак для цього слід зробити зіставлення фонематичних підсистем двох мов, що досліджуються. Тільки таким чином, на думку Р.П.Зорівчак, можна поставити правопис чужомовних слів на наукову основу [Зорівчак 1997: 134].

БІБЛІОГРАФІЯ

Гринев 1982 – Гринев С.В. Терминологические заимствования (краткий обзор состояния вопроса) // Лотте Д.С. Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминологических элементов. – М.: Наука, 1982 – С. 108-135.

Зорівчак 1997 – Зорівчак Р.П., Медвідь О.С., Теплий І.М., Бреславська О.С. Правопис слів іншомовного походження // Український правопис: так і ні (обговорення нової редакції “Українського правопису”) – К.: Рідна мова – Довіра, 1997. – С.133-138.

Комлев 1973 – Комлев В.И. Фонетическое, орфографическое и морфологическое освоение французских заимствований в немецком языке. – Дисс. ... канд. филол. наук. – Л. 1973. – 220 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Еріка Есенова – викладач кафедри англійської філології факультету романо-германської філології Ужгородського державного університету.

Наукові інтереси: проблеми міжмовної транслітерації.

Стаття надійшла до редакції 8. 06. 2000 р.

ЕТИМОЛОГІЧНІ ГНІЗДА КОРЕНІВ *VEŃN-, *VEŃP- У ПРАСЛОВ'ЯНСЬКІЙ МОВІ

Олександр Іліаді (Кіровоград)

Цілісна таксономія автономних підсистем етимологічних гнізд забезпечує не тільки надійну етимологізацію ареально обмеженої лексики, а й встановлення контексту її формування. Паралельна реконструкція двох парадигм одного гнізда висвітлює коло мотивацій, якими оперувала кожна з них.

The integral taxonomy of the autonomous subsystems of etymological clusters provides for both a reliable etymologization of area-restricted lexis and identification of its formative context. Parallel reconstruction of the two paradigms of one and the same cluster shows a range of motivations operated by each of them.